

શ્રી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક

પ્રવચન નં. ૧૬

અધિકાર ૭મો

સ્થળ:સુવર્ણપુરી તા.:૧૩.૦૪.૧૯૬૨ શુક્રવાર

મંગલાચરણ

ણમો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં;
ણમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં;
ણમો લોએ સવ્વ આયરિયાણં;
ણમો લોએ સવ્વ ઉવજ્જયાણં;
ણમો લોએ સવ્વ ત્રિકાળવર્તી સાહૂણં;
ઔંકાર બિન્દુ સંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ઔંકારાય નમોનમઃ॥
મંગલં ભગવાન્ વીરો મંગલં ગૌતમો ગણી ।
મંગલં કુંદકુંદાર્યો જૈન ધર્મોસ્તુ મંગલમ્ ॥
નમઃ સમયસારાય સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।
ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય સર્વ ભાવાન્તરચ્છિદે ॥
ત્રિકાળ દિવ્યધ્વનિ દાતાર...

આ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક તેનો સાતમો અધ્યાય છે. એમાં અધિકાર મુદ્દાની મૂળ રક્મની વાત લીધી છે. મૂળ રક્મ કહેવાયને? મૂળ રક્મ! જૈનમાં એટલે દિગંબર સંપ્રદાયમાં જન્મ્યા છતાં, બીજા સંપ્રદાયમાં જન્મ્યા હોય એને તો સત્ય વાતની પરંપરા પણ એના શાસ્ત્રમાં ગુરુમાં હોતી નથી, પણ જે જૈન સંપ્રદાય દિગંબર તરીકે ગણાય એમાં પણ જન્મ હોવા છતાં નિશ્ચય શું, વ્યવહાર શું એના ભાન વિના, વ્યવહારના જેટલા કથનો શાસ્ત્રમાં આવે એને સાચા માની લ્યે તો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. જૈનમાં દિગંબર શ્રાવક અને મુનિ નામ ધરાવતાં છતાં... એ અધિકાર ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ? પહેલો તો એ દષ્ટાંત આપ્યો ટોડરમલજીએ, કુંદકુંદઆચાર્ય મહારાજનો. કે જો ભાઈ! શાસ્ત્રમાં બે પ્રકારના કથન ચાલ્યા છે. એક નિશ્ચયના એટલે સાચા, એટલે સ્વદ્રવ્ય આશ્રય કથન એ સાચું. અને એક

પરદ્રવ્યના આશ્રયે સ્વમાં કાંઈ થાય, કર્મને લઈને વિકાર થાય, શરીરને જીવ કહેવો, મતિજ્ઞાનને રૂપી કહેવું વિગેરે જે ઉપચારથી શાસ્ત્રમાં કથનો જે આવ્યા છે એને એમ માની લ્યે કે એ બરાબર છે, તો એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

કેમ કે વ્યવહાર સત્યાવાતને કહેતો નથી, પણ વ્યવહાર કોઈ અપેક્ષાએ નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા, સંયોગનું જ્ઞાન કરાવવા, ઉપચારથી, આરોપથી અનેરા પ્રકારે વ્યવહારની કથની ચાલે છે. એટલે કુંદકુંદઆચાર્યનો આધાર આપ્યો, (સ.સાર)અગિયારમી ગાથાનો કે વ્યવહાર તે અસત્ય પ્રરૂપે છે. વ્યવહારના લખાણ ચાર અનુયોગોમાં દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, કથાનુયોગ આદિમાં આવે તો એ બધા વ્યવહાર પરદ્રવ્યને આશ્રયે જેટલા કથન આત્મામાં આવે, એવા કથનને એમ છે એમ માની લેવું નહીં. સમજાણું કાંઈ ? અને સત્ય નિશ્ચય વાત હોય તો આત્મા આત્માથી છે, એની પર્યાય આત્માથી છે, એનો ધર્મ એટલે પોતાની શાંતિ પોતામાં પોતાને કારણે છે, એવા જે કથનો નિશ્ચયના સાચા હોય, તેની સાચી તે પ્રકારે શ્રદ્ધા કરે તો તેને સમ્યગ્દર્શન થાય, પણ વ્યવહારની શ્રદ્ધા કરે આમ કહ્યું છે શાસ્ત્રમાં આમ કહ્યું છે એને એ રીતે સાચું માની લ્યે તો તેની શ્રદ્ધા મિથ્યાત્વ થઈને, પરિભ્રમણ જીવ કરે. એક એ આપ્યું.

બીજો દાખલો અમૃતચંદ્રઆચાર્યનો આપ્યો સર્વત્રઅધ્યવસાનમેવમખિલં વ્યવહારનો. કે ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવે પરની હિંસા કરું, જૂઠું બોલું, ચોરી કરી શકું, હાથથી લઈ શકું, શરીરથી વિષય સેવી શકું એવી માન્યતાને ભગવાને મિથ્યાત્વ કહ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? શરીરથી પરિગ્રહ લઈ શકું, પરિગ્રહ છોડી શકું અથવા દયાના ભાવ પરની દયા પાળી શકું, પરને હું સત્ય વાણી દ્વારા બોલી શકું, હું જૂઠું અસત્યને અથવા અદત્તને ન લઈ શકું. હું શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળી શકું, શરીરથી નગ્નદશા હું કરી શકું એવા અભિપ્રાયને વ્યવહાર ગણીને તેને મિથ્યાત્વ કહ્યો છે, કેમ કે એ પર આશ્રયે બધા કથનો છે. સમજાય છે કાંઈ ? બાબુભાઈ ! આ તો વ્યવહાર-નિશ્ચયનો નિયોડ આવે છે આમાં. આ બધા વાંધા કાઢે છે ને (શ્રોતા : ...) હેં ? વિવેક કીધું ને આ. વ્યવહારના કથનોથી અન્યથા કથન છે, એમ જાણીને તેની શ્રદ્ધા છોડી દેવી. વ્યવહારના કથનોની શાસ્ત્રમાં, સર્વજ્ઞના વ્યવહાર આજ્ઞાના કથનો શાસ્ત્રમાં હોય, એની પણ શ્રદ્ધા છોડી દેવી કે, એ વાત એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

વ્યવહારથી, નિશ્ચય આત્મા, જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ, પરદ્રવ્યની કોઈપણ ક્રિયાનો કર્તા ધર્તા આત્મા ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં નથી. વ્યવહારથી કહેવામાં આવ્યું હોય કે જીવ એ શરીર છે, જીવ પરની દયા પાળી શકે એવા કથનોને એ રીતે માની લે તો તેને મિથ્યાદૃષ્ટિ

કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? એક દાખલો કુંદકુંદઆચાર્યનો આપ્યો અગિયારનો (સ.સાર ગાથા), એક આપ્યો કળશનો અમૃતચંદ્રઆચાર્યનો. હવે હાલે છે કુંદકુંદઆચાર્ય મહારાજની “મોક્ષપાહુડની એકત્રીસમી ગાથા....” કે ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યે એમ કહ્યું છે, કે “જે વ્યવહારમાં સૂતા છે તે યોગી પોતાના કાર્યમાં જાગે છે....” એટલે? જે પરના કાર્ય કરી શકું છું, હું રાગનું કાર્ય કરું તો મને લાભ થાય, વ્યવહારના કામ-દયા, દાનના, વ્રતના વિકલ્પ કરું તો મને લાભ થાય, એમ માનનારા, એ વ્યવહારમાં જાગે છે. એ વ્યવહારમાં જાગે છે, આત્માની શ્રદ્ધા જ્ઞાનમાં ઊંઘી ગયા છે સમજાય છે. કાંઈ?

અને “વ્યવહારમાં સૂતા....” એટલે કે પરના શરીર, વાણી, પર દેશ કામ, કુટુંબના કાંઈપણ કામ હું કરી શકતો નથી. અને મારામાં રાગાદિ આવે એ પણ મારી મૂળ યીજ નથી. એમાં સૂતો છે એટલે એની જાગૃત દશા એટલે તેની રૂચિ જેણે છોડી છે. અને “પોતાના કાર્યમાં જાગે છે....” હું જ્ઞાન છું, આનંદ છું, શુદ્ધ છું, પવિત્ર છું એવો આત્માનો ત્રિકાળી પરમાનંદ જ્ઞાયકભાવ, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને રમણતામાં પોતાના કાર્યમાં જાગે છે, તે મુનિને સાચા ને તે ધર્મીને સાચા કહેવામાં આવે છે તથા “જે વ્યવહારમાં જાગે છે....” પણ વ્યવહારની ક્રિયા કર્તવ્ય કરીને અમારા કાર્ય છે, દયા અમે પાળી શકીએ, દયાનો ભાવ અમને ધર્મ થાય, ભારે કઠણ જગતની વાત! જગતની વાત. હું પરની દયા પાળી શકું, પરદ્રવ્યની ક્રિયા કરી શકું, શરીર વડે આચરણ કરી શકું એવી માન્યતામાં જે વ્યવહારમાં જાગે છે, વ્યવહારમાં જ્ઞાનને જોડ્યું છે, એમાં એકાકાર થાય છે “તે પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે....” તે હું એક જ્ઞાતાદૃષ્ટા છું, જાણનાર, દેખનાર છું એવી જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનની ક્રિયા એ વ્યવહારમાં જાગનારા, નિશ્ચયમાં સૂતા છે. સમજાય છે કાંઈ?

સંભળાય છે કે નહિ બરાબર? તમારા કરતા ઓછું કાંઈક હશે આમને નહીં? કો’ સમજાણું આમાં? સૌભાગ્યચંદભાઈ ઉસમેં લિખા હૈ હોં! શાંતિભાઈ ક્યા કહતે હૈ દેખો. આત્મા ભાષા બોલી શકતે હૈ, આત્મા વાણી કર સકતે હૈ, આત્મા બીજને સમજાવી શકે છે, એ સમજે તો મારાથી સમજી શકે છે, એવા જે વ્યવહારના કથનો... દિવ્યધ્વનિથી અનંત અનંત આત્માઓ તર્યા, ભગવાનના દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન પામે, એવા જેટલા વ્યવહારના કથનો છે એને સાચા માને, તો તે વ્યવહારમાં જાગે છે અને આત્માના ધર્મકાર્યમાં એ સૂઈ ગયેલા છે. સમજાણું કાંઈ? નવનીતભાઈ! (શ્રોતા : સાચી વાત) સાચી વાત તો આ છે ઊઘાડી. છાશ લેવા જાય ને દોણી... દોણી સંતાડે એ કાંઈ હાલે? હેં? ઓ અમારે કહેવત હૈ કાઠિયાવાડમાં. ઘરે મહેમાન આવ્યા હોય, છાશ સમજતે હૈ? મઢા, મઢા જોઈતા હોય તો

દશ શેર છાશ, હંમેશા તો દો શેર લાવતા દો શેર, પણ દસ શેર છાશ જોઈએ તો દોણી હોય ને મોટી, દોણી તો પહેલા હતા ને હવે તો આ તપેલા કે બોઘડા, પણ બોઘડું મોઢા આગળ મૂકે કે જો આ દસ શેરનું બોઘડું છે, મામી, આ દસ શેર છાશ લેવા આવ્યો છું હોં આજ, દસ શેર નાંખજો. દરરોજ તો બશેર જોતી'તી કારણકે ફક્ત રોટલામાં ખાવા પૂરતી પણ આ તો દસ શેર જોઈએ છે, કઢી કરવી છે, ફલાણું કરવું છે, ઢીકણું કરવું છે. છાશ લેવા જાય ત્યારે દોણી એટલે વાસણ સંતાડે નહીં. મોઢા આગળ મૂકે કે લ્યો આટલું જોઈએ છે.

એમ ભગવાને કહેલા નિશ્ચય ને વ્યવહારના કથનો એના વ્યવહારની કથનની જેટલી પદ્ધતિ શાસ્ત્રમાં આવે એ બધાને એમ માની લ્યે કે એ પણ સાચું છે તો એ મિથ્યાદષ્ટિ છે, એને ધર્મનું સમ્યગ્દર્શન થતું (નથી). કો' સમજાય છે કાંઈ? આ કહ્યો વ્યવહાર... આ કહ્યો વ્યવહાર. કોણે ના પાડી? સાંભળને! ભગવાનની સ્તુતિથી મને ધર્મ થાય એમ કથન શાસ્ત્રમાં આવે. ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં પર ભગવાનની હોં! એ દેહાદિની ક્રિયા એ આત્મા કરે, અને ભગવાનની સ્તુતિનો રાગ કરે, એનાથી આત્માને લાભ થાય, એવા ક્યાંય કથન આવ્યા હોય તો એને માનવું કે ઈ એમ છે નહીં. સમજાય છે કાંઈ? તે વ્યવહારમાં જાગે છે. જેટલા શાસ્ત્રમાં વ્યવહાર કથની, દયા, દાનના, વ્રતના પરિણામની અને દેહ ને વાણીની ક્રિયા ચાલુ હોય એને જે સાચી માને કે આત્મા કરી શકે ને એનાથી લાભ થાય, તે નિશ્ચયમાં એ પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે, એ પોતાનું કાર્ય કરી શક્તા નથી.

હું જાણનાર દેખનાર છું, મારે આ રાગ અને દેહની ક્રિયા ને વાણીની મારી ક્રિયા નથી એમ માનતો નથી એ નિશ્ચયમાં સૂતા છે ને વ્યવહારમાં જાગે છે. ફૂલચંદજી! ભારે વાત છે આ! સમજમેં આયા? આહાહા! રતનચંદજી ક્યું અવાજ કિતના નિકલતે હૈ રતનચંદજીકા આમ સભામેં, વો રતનચંદજીકા અવાજ હૈ ને આ રૂપચંદજીકા અવાજ હૈ, એસા બોલના વ્યવહારકા કથન હૈ, એસે માન લેના કે ઉસકા કથન હૈ, વો મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સૌભાગ્યચંદભાઈ! આપણે મંડળીમાં ઉતરવું ને ન્યાંય ઉતરેને એને ખબર પડે ને કઈ રીતે સમજાય છે? આ માણસની ભાષા એવી સુંદર કે જગત જરી ધર્મ પામી જાય, એવા કથનો શાસ્ત્રમાં ચાલ્યા હોય એને એમ માની લ્યે મિથ્યાદષ્ટિ છે. પરને લઈને ધર્મ પામે એ કથનો વ્યવહારના સાચા નથી, અન્યથા કથન. ઓલો ધર્મ સમજે છે એના કારણે ત્યારે નિમિત્ત કોણ હતું, એનું જ્ઞાન કરાવવા એવા કથનો ચાલ્યા છે, પણ એ રીતે માની બેસે કે એનાથી પામે તે માનનારા મિથ્યાદષ્ટિ ને અજ્ઞાની છે. ફૂલચંદભાઈ સમજાય છે કાંઈ? એસી બાત હૈ આ હિંદુસ્તાનમેં બહોત ફેર હૈ.

કહતે હૈ, “માટે વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી....” માટે આત્માર્થીએ સત્યના કામીએ ચાર શાસ્ત્રો અનુયોગો ચાલે છે એમાં જેટલા આત્મા સિવાય, પરદ્રવ્યના આશ્રયે કથન ચાલે એ બધાની શ્રદ્ધા છોડી દેવી જોઈએ. એ વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ છે નહીં. “નિશ્ચયનયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે....” નિશ્ચય નામ સ્વતત્ત્વ, સ્વતંત્ર આત્મા છે, પોતાથી જ્ઞાન ને દર્શન ને આનંદ પામી શકે છે, પરથી નહીં, રાગથી નહીં, સમ્યગ્દર્શન દેવ, ગુરુ ને શાસ્ત્રના નિમિત્તથી નહીં, ભગવાનના દર્શનથી સમકિત પામે નહિ એવા જે નિશ્ચયના કથન તે પ્રમાણે માને તો તેની શ્રદ્ધા સાચી થાય છે. ભારે કઠણ વાત. સમજાણું કાંઈ? નરેશચંદ્રજી! દેખો એસી બાત હૈ. ભૈયા અરે! આહાહા! સોનગઢમેં તો વ્યવહારકા લોપ હો જાતા હૈ એમ તમારે પણ વ્યવહાર હૈ, ઉસકા લોપ કરતે હૈ કે ન હોય તો ઉસકા હૈ રાગ આદિ આતા હૈ, પરકી ક્રિયા પરકે કારણસે, ભગવાનકી પૂજામેં હાથ એસા પડે એ કાંઈ આત્મા કર સક્તે હૈ એસા હાથ? તીનકાલ, તીનલોકમેં નહીં, આ તો જડ માટી હૈ. ઉસકી પર્યાયકા હોના જડકે કારણસે હૈ. પણ આત્મા વ્યવહારસે તો કરતે હૈ ને? ક્યા વ્યવહારસે કરતે હૈ. વ્યવહાર ને નિશ્ચય તો દો વિરોધ હૈ, નિશ્ચય કહેતે હૈ કર સક્તે નહિ ને વ્યવહાર કહેતે હૈ કર સક્તે હૈ, વો વ્યવહારકા કથન અન્યથા હૈ. શાસ્ત્રમેં ભી અન્યથા કહ્યા હૈ, એસે માન રખે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈ. સમજાય છે કાંઈ?

આ અગિયારમામાં આવે છે ને? અગિયારમી ગાથા હૈ ને! જુઓને આમાં નથી આવતું, કોણે? આ કહ્યું ભાઈ જયચંદ્ર પંડિત. “દેખો અગિયારમી ગાથા સમયસાર. પ્રાણીઓને ભેદરૂપ વ્યવહારકા પક્ષ તો અનાદિ કાલસે હૈ....” રાગસે ધર્મ હોગા, ઔર ગુણ-ગુણી ભેદ કરકે આત્મા સમજા જાયેગા, એસા ભેદકા પક્ષ અનાદિકાલસે અજ્ઞાનીકા ચલા આયા હૈ. એક વાત. “વળી એનો ઉપદેશ પણ બહુધા સર્વ પ્રાણીઓ પરસ્પર કરે છે....” વ્યવહારથી લાભ થાય, નિશ્ચયથી એકકોર પડયો રહે નિશ્ચય, નિમિત્તને કારણે લાભ થાય, ઉપાદાનથી લાભ થાય એ વાત પડી રહી છે. એવા ઉપદેશને બહુધા સર્વ પ્રાણીઓ પરસ્પર કરે છે. બે વાત. “વળી જિનવાણીમાં વ્યવહારનો ઉપદેશ....” ચાર અનુયોગોમાં જયચંદ્ર પંડિત આનો અર્થ કરે છે, જયપુરના જયચંદ્ર પંડિત હતા કહે છે “જિનવાણીમાં વ્યવહારનો ઉપદેશ શુદ્ધનયનો....” નિશ્ચયનયનો નિમિત્ત દેખી, સહાયક દેખી, “હસ્તાવલંબ દેખી બહુ કર્યો છે....” શાસ્ત્રમાં એવો વ્યવહારનો ઉપદેશ ઘણો ચાલ્યો છે “પણ એનું ફળ સંસાર જ છે....” સમજમેં આયા?

જૈન શાસ્ત્રમાં કહેલા પરદ્રવ્યનું આત્મા કરે, આત્માનું પરદ્રવ્ય કરે, ગુરુથી જ્ઞાન થાય. જ્ઞાન હતું તો જ્ઞેય અંદર અહીં મારું જ્ઞાન થાય એટલે પરવસ્તુને આવવી જ પડે. એવી પરાધીનતાની વાત જે હોય એને માને તેને અહીંયા મિથ્યાદૃષ્ટિ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! લોકોને અનાદિથી રાગથી ધર્મ થાય, દયા-દાનથી થાય અને ગુણ-ગુણીના ભેદ સમજાવવા માટે કર્યા ત્યારે ભેદને લઈને અભેદપણું પ્રગટ થાય એવો પક્ષ અનાદિનો છે અજ્ઞાનીને. બીજી વાત કે માંહોમાંહે એ વાતની જ પ્રરૂપણા ચાલે છે, વ્યવહાર જોઈએ... વ્યવહાર જોઈએ, વ્યવહાર હોય તો નિશ્ચય થાય, એવો ઉપદેશ પરસ્પર માંહોમાંહે જૈનના એકાંતી મિથ્યાદૃષ્ટિઓ નિશ્ચયને નહિ સમજનારા, એવી વાતું કર્યા કરે છે. જૈન શાસ્ત્રને શોધે તો પણ વ્યવહારનું નિમિત્તપણું દેખીને ઘણો ઉપદેશ આવ્યો છે, પણ ત્રણેનું ફળ સંસાર છે. સમજાય છે? સંસાર એટલે બંધન છે એમાં સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ અગિયારમી ગાથા આપણે અહીં વ્યવહારો અભૂયત્યો લીધું છે ને એ આધાર આપ્યો છે. અહીં ટોડરમલજી કહે છે. “માટે વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી, નિશ્ચયનયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે. વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય-પરદ્રવ્યને....” જીવ પોતાનું સ્વરૂપ ભિન્ન છે છતાં શરીરને જીવ વ્યવહારનય કહે છે. એકેન્દ્રિય જીવ, બેઈન્દ્રિય જીવ, ત્રણઈન્દ્રિય જીવ, ચઉરેન્દ્રિય જીવ, પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવ, મનુષ્ય જીવ, દેવ જીવ, એવા પર્યાપ્ત જીવ, સ્ત્રીજીવ, પુરુષજીવ એ પરશરીરને જીવ કહેવાનો વ્યવહારનયનું કથન છે એને એમ માની લે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? પહેલા તો એકેન્દ્રિય વળી જીવ કીધા વળી કહે એને માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારનું કથન એવી પદ્ધતિનું છે. હાથીના દાંત બહારના જુદા ને ચાવવાના જુદા. સમજતે હૈ? હાથી હોતા હૈ ને હાથી, ચાવવાના દાંત અંદર હોય ને મોટા બહાર એથી કાંઈ ચવાય નહિ એતો ખોળા પહેરાય સોનાના. સોનાના ખોળા પહેરીને શોભા દેખાય એમ વ્યવહારનયના કથન સોનાના ખોળા દાંતમાં પહેર્યા જેવા છે એ ખોરાક માટે કામના નથી.

એમ વ્યવહારનયના કથનો એ નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા છે, પણ આત્માના અનુભવ કરવામાં, આત્માના આનંદનો ખોરાક લેવામાં, વ્યવહારના કથનો દાંત કાંઈ કામના નથી. સમજાણું કાંઈ? સમજમેં આતે હૈ? “વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય ને પરદ્રવ્ય....” લ્યો, એ જડ ને ચેતન કહે. જડને જીવ કહે સચેત શરીર એમ કહે જુઓ, આવે છે કે નહીં? સચેત શરીર આવે છે ને? શરીરને સચેત કહ્યું કે આહીં કહે, કોઈ કહે કે આ મડદું છે? મડદું જ છે. સાંભળને, આ તો મડદું છે માટી છે, ભગવાન આત્મા જુદો છે. બેયના કાર્ય જુદા જુદા છે,

છતાં વ્યવહારનય શરીરને સચેત કહે, જીવવાળો કહે એ એમ છે નહિ પણ શરીરમાં જીવનું નિમિત્ત દેખી સચેત એવો આરોપ કરવામાં આવે છે, માટે એ માન્યતા છોડી દેવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? તેના ભાવોને એક દ્રવ્યના ભાવ ગુણને બીજા દ્રવ્યનાં ગુણની વ્યાખ્યા કરે. સમજાણું? આ જીવ ને અજીવ એ બેનું જ્ઞાન થાય તેથી એ જીવ અજીવને જ જ્ઞાન કહે, શું કીધું સમજાણું કાંઈ?

આત્માના જ્ઞાનમાં જીવ, અજીવ નિમિત્ત છે... જીવ અજીવ નિમિત્ત છે. આ જીવ એને અજીવને જ્ઞાન કહેવું. ગુણ આંહીનો ને ગુણ કહેવો ત્યાંનો. આ એ કથન વ્યવહારના છે એ પ્રમાણે માની લે તો તેને મિથ્યાદષ્ટિપણું લાગે છે. પછી ભલે એ મહાવ્રત પાળતો હોય, દયા પાળતો હોય અને ભક્તિ, પૂજા ને જાત્રા સમ્મેદ્દશિખરની કરતો હોય, પણ જેને પરદ્રવ્યના ગુણ પોતાના ગુણમાં ખતવે છે, કે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે એવા આરોપીત કથને કે સર્વગત-આત્માજ્ઞાન સર્વ વ્યાપી ગયું એ અપેક્ષાએ બધા જ્ઞાનરૂપ છે. બધા જડ ને ચેતન આ જ્ઞાનરૂપ છે, એમ કહેવામાં પોતાના જ્ઞાનમાં એ ચીજ નિમિત્ત હતી એથી એને બીજા જીવને અને બીજા જડને પણ જ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું. પણ એ રીતે માની લે તો એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. “તેના ભાવોને અને કારણ કાર્યાદિને....” જડના કારણે જીવમાં લાભ થાય, જીવને કારણે જડ હાલે, આત્માને કારણે વાણી બોલાય ને વાણી બોલાવાને કારણે બીજાને જ્ઞાન થાય એવા જે કારણ-કાર્યને બીજું કારણ અને બીજામાં કાર્ય થાય એવા કથન “કોઈના કોઈમાં મેળવી વ્યવહારનય....” ભેળસેળ કરીને કથન કરે છે.

આ તમારે ચોખાનું નથી થાતું શું કહેવાય છે ઈ? આ ભેળસેળ નથી કણકી કરતાં ચોખામાં કણકી નાંખે. મરચામાં બીયાં નાંખે શું કહે છે આવે છે ને? કાંકરી નાંખે હવે આંહી તો કાંકરી કહેવી છે મારે તો ઓલા તો બીયાં નાંખે છે. આ ચોરીમાં નથી આવતા ત્રીજામાં અતિચાર, ભૂલી ગયા? એ આવે છે ને? ત્રીજા અદત્તમાં ભેળસેળ કરીને આપે. મેલ મિલાવટ એ તમારી ભાષા હશે. અમારી ભાષા યાદ આવી'તી. કહો સમજાણું કાંઈ? એકબીજામાં ભેળસેળ કરે. ચોખામાં આ અત્યારે જુઓને! બધા અત્યારે તો ઓહોહો! મરચામાં રાતા લાકડાના ભૂકા નાંખીને મરચા હલવે, હળદરમાં દગા તે દગા અત્યારે. એમ કહે છે શાસ્ત્રમાં, જેટલા વ્યવહારનયના કથનો કારણ આ કારણથી આંહી થાય, એ દેવથી આત્માને સમકિત થાય, ગુરુથી આત્માને જ્ઞાન થાય, શાસ્ત્રથી આત્માને અંદર જ્ઞાન થાય, શાસ્ત્ર કારણ ને જ્ઞાન કાર્ય એવા કથન વ્યવહારનય એકબીજાને ભેળવીને કથન કરે છે, એમ માને તો મિથ્યાત્વ છે. હૈ ઉસમેં? હૈ કે નહીં? શાંતિભાઈ, દેખો ઉસમેં લિખા હૈ હોં ઉસકા અર્થ

કરતે હૈ. તમે સૌભાગભાઈ ડોક્ટર બનાવે છે ને ગાયન ગાયું છે કે નહિ તે આ અંદર છે લખાણ છે એના અર્થ ચાલે છે આવા. કહો સમજાય છે કાંઈ? આહાહા!

આ એક ટૂકડો આવી ગયો કુદરત બરાબર મેળમાં. આંહી ભાઈ આંહી આવી ગ્યો. કુદરત જુઓને, આજ રામનોમ છે, આપણે કાલનો મોટો મહોત્સવનો દિવસ છે ને આ દિવસે આ અધિકાર આવ્યો છે હોં. આવતા આવતા આવી ગયો છે આ. મહાન અધિકાર જૈન સિદ્ધાંતના રહસ્યનું બીજડું છે. આહાહા! નિશ્ચય... નિશ્ચય, વ્યવહાર ને નિશ્ચય બેય સાચા, બેય ઉપાદેય, બેય અંગીકાર કરવા લાયક, મૂંઢ છે, મિથ્યાદષ્ટિ ભ્રમમાં પડ્યો છે, એને સત્યની ખબર નથી. નેમચંદભાઈ! આ વ્યવહાર વ્યવહારની વાતું હાલે છે ને તમારે બહુ હાલે છે ન્યાં. નમ: સમયસારાય અર્થ કર્યો'તો ને ભડકી ઉઠયા, બાબુભાઈ, ખબર છે કે નહીં? નમ: સમયસારાય. કીધું આત્માને નમે તેનું નામ સમયસાર છે. ભગવાનને નમે એ તો વિકલ્પ અને વ્યવહાર છે. હાય હાય! આ તો કહે વ્યવહાર માનતા નથી. સાંભળને હવે! વ્યવહારના જેટલા કથનો પરઆશ્રય, પરભક્તિ, પરપૂજા, પરદયા, પરદાન એનાથી આત્મા એ કરી શકે ને એનાથી લાભ થાય, એવા કથનો “વ્યવહારનય કોઈ કારણને કોઈના કાર્યમાં ભેળવીને વાતું કરે માટે એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે....”

સૌભાગચંદભાઈ! છે એમાં? મિથ્યાત્વ હૈ. ક્યાં ગયા વો નિશંકપણા! કહો, છોકરો હતો ને ઓ છઠ્ઠી સાલમાં છઠ્ઠી સાલ... છઠ્ઠી સાલ, કેટલા વર્ષ હુઆ? બાર વર્ષ હુઆ બાર હોં. પહેલે આયે થે ને, પહેલે... પહેલે રાજકોટ બાર વર્ષ હુઆ. ફાગણસુદ ગઈ હો વો બારસ ગઈ. બાર પૂરા હો ગયા. તેરમું. અરે ભગવાન! તું કોણ છો અને પરવસ્તુ ક્યાં છે આ એના કોઈપણ પર્યાયો થાય એ તારાથી થાય એવું ક્યાંય લખ્યું હોય એમ માનીશ નહીં. એમ માનજે કે થવા કાળે આ રાગની ઉપસ્થિતિ દેખીને એનાથી થાય એમ કહેવામાં આવ્યું છે પણ એ વાત સાચી નથી. સમજાણું કાંઈ? બહુ સત્ય ને અસત્યનો અત્યારે ઘણો ફેરફાર, આખી વાત ફરી ગઈ છે. મૂળ જૈન આડા ફાટયા હોય, લોકો કહે કે થીગડા કેમ દેવાય? એમ અત્યારે પ્રરૂપણા વ્યવહારથી થાય, વ્યવહારથી કરી શકાય, વ્યવહારથી ઉપચારથી તો કરી ઉપચાર શું વ્યર્થ છે? સાંભળને હવે! (શ્રોતા : એ તો જ્ઞાન કરાવવા માટે) ઈ તો જ્ઞાન કરાવવા માટે એક તો અસદ્ભૂત વ્યવહારનય એ જ ઉપચાર છે અને વળી અસદ્ભૂતનો ઉપચારનય વાહ શું કહે છે?

એક તો અસદ્ભૂત વ્યવહારનયે કથન ચાલ્યું હોય શાસ્ત્રમાં કે કર્મથી વિકાર થાય આનાથી આ થાય, આત્માને રાગ થ્યો માટે કર્મ બંધાય એ તો અસદ્ભૂત વ્યવહાર

એટલે ઉપચારના કથન છે, સાચા નથી એમાં અસદ્ભૂત ઉપચારનો ઉપચાર આવે પાછો. આ મારા છે ને આનાથી થું ને ઢીંકણાથી આ ઈ બધા વ્યવહારના કથનો કહ્યા, એ ભેળસેળથી કહ્યા છે. એ ચોખામાં કાંકરા નાંખીને વાતું કરી છે, ભાઈ! શાસ્ત્રને એમ કહેવાનું શું કારણ હશે? કીધું ને નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા. ચોખામાં કાંકરા, એ સાકરમાં સમજાય છે શું કહેવાય? આ ચિરોળી, ચિરોળીનો ભૂકો બહુ સુંવાળો હોય. ચિરોળી આતી હૈ ને ચિરોળી નહીં? આ ચિરોળીકા પ્લાસ્ટર હૈ. ચિરોળી આતી હૈ ને કટ... કટ... કટ પથરા આતા હૈ. બહોત પથ્થર કાંચ જૈસા. ચિરોળી હૈ પથ્થર, ભૂકા કરે ઝીણા લાગે ચકચકતી હૈ. ચિરોળી સાકરમાં નાંખે વ્યવહારનય, સાકરમાં ચિરોળી નાંખી એવું કથન કરે છે એમ કહે છે આંહી.

સત્યવાતને નિમિત્તના કથન દ્વારા અસત્ય વાત કરે છે એને એ રીતે માની લે તો તે અજ્ઞાની ને મિથ્યાદષ્ટિ છે તેને જૈન કહેતા નથી. સમજમેં આતા હૈ? બહોત ઝીણી બાત હૈ ભૈયા! આ વાત તાકડે કુદરતે એવો મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક ચલતે હૈ. ઓહોહો! (શ્રોતા : મુદ્દાની વાત આવી) મુદ્દાની વાત છે. આખા જૈનશાસ્ત્રનો નિયોડ, નિશ્ચય અને વ્યવહાર. ત્યારે ઓલા શું કહે છે જુઓ ભૈયા, માખણ કાઢના હોયને માખણ, મખ્ખન તો એ દોરી તો એક હૈ, દો છેડા લેના કોઈ વખતે આ ખેંચના કોઈ વખતે આ ખેંચના કોઈ વખતે આ ખેંચના. કોઈ વખતે વ્યવહારસે લાભ, કોઈ વખતે નિશ્ચયસે લાભ. એસા દષ્ટાંત દેકર પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાયકા ઓ ગ્વાલિન (ગોવાલણ) ગ્વાલિન હોતી હૈ ને, ગ્વાલિન... ગ્વાલિન નહીં? મખ્ખન કાઢતે હૈ ને એસે એક દોરું ખેંચે, એક મોટું મૂકે એક ખેંચે નીચે માખનકો એમ તમે એસા કરો. જબ નિશ્ચયકો મુખ્ય કરતે હો તબ વ્યવહારકો ગૌણ કરકે કથન કરો અને વ્યવહારકો મુખ્ય કરો ત્યારે નિશ્ચય ને ગૌણ કરો, એસા હૈ નહીં, વો તો જ્ઞાન કરનેકી બાત હૈ. વસ્તુકા સ્વઆશ્રય લેનેમેં અને પરઆશ્રય છોડનેમેં વો કથનકી બાત યહાં લગા દે એ વાત મિથ્યાદષ્ટિ લગાતે હૈ. સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે અરે! વ્યવહારનય એવી વ્યભિચારિણી નય છે. સમજમેં આયા? એક પરમાણુને દૂસરે પરમાણુકો પરિણમા દિયા, કર્મકા ઉદયસે આત્માકો વિકારરૂપે પરિણમા દિયા ઔર અચ્છા નિમિત્ત એસા પડા જિસકા પ્રભાવસે વો સમ્યગ્દર્શન હો ગયા, એસા સબ કથન એસા માન લે એ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સૌભાગચંદભાઈ! ભારે વાત આવી બરાબર આવી છે હોં આ ફેરે, ઘણીવાર આવતા હશો પણ આ ફેરે આ થાય. કેમ ભાઈ તારાચંદજી નહિ આયે? બુખાર... બુખાર આયા હૈ? હવે, “તેથી તેનો ત્યાગ કરવો....” દેખો! વ્યવહારનયના કથન એક દ્રવ્યને બીજા દ્રવ્યની સાથે મિલિાન કરકે એક પર્યાયકો અવસ્થા, અપની દશા,

દૂસરી પર્યાયકો મિલન કરકે, કારણ કાર્ય બતાકર જો કથન કરે, શ્રદ્ધા છોડ દેના. પણ ઋષિમુનિઓએ કહ્યું ને શ્રદ્ધા છોડ દેના? પણ ઋષિમુનિઓ શું કહે છે આ. આ ઋષિમુનિ તો કહે છે કે વ્યવહારો અષૂયત્યો. જેટલા અમારા વ્યવહારના કથન આવે તે અન્યથા નિમિત્તની અપેક્ષા કરીને, અપેક્ષા નિમિત્તનું જણાવવા ઉપચારથી અન્યથા કથન કર્યું છે. મોટા વાંધા અત્યારે બાબુભાઈ! આહા! કોનો ત્યાગ કરવો?

વ્યવહારનયના શાસ્ત્રમાં, જે વ્યવહારના કથન એક દ્રવ્ય, એક ગુણ, એક પર્યાય, બીજા દ્રવ્ય, બીજા ગુણ ને બીજાની પર્યાય ભેળસેળથી વાત કરી હોય, એ શ્રદ્ધાને છોડી દેવી, એ એમ છે નહીં. એ શ્રદ્ધાનો ત્યાગ કરવો. આરે આ તે વાત ભારે! મૂળચંદ્રજી કદાજ બહોત હોં. ઓહોહો! એસા એસા બહોત આપણે એસા કરીએ તો લોકો ધર્મ પામેગા. વો તો અપના વિકલ્પ એસા આતા હૈ શુભ બસ ઈતના. દૂસરા કી પર્યાય હો કે ન હો અપને કારણસે હોતી હૈ એસા ત્રીનકાલ ત્રીનલોકમેં બનતે નહીં. કથન વ્યવહારકા એસા નિમિત્ત કૌન હૈ ઉસકો પિછાનનેમેં કથન એસા આતા હૈ. જુઓ, આ ટોડરમલજી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક, ગૃહસ્થાશ્રમમેં થા હોં. સ્ત્રી, પુત્ર થા સબ પણ સિદ્ધાંતકા મર્મકો પાકર, જગત સિદ્ધાંતકે નામસે વ્યવહારકી બાત સચ્ચી માન લેતે ઉસકે માટે યે નિકાલકર દિયા હૈ કે તુમ કહેતે હૈ એસી બાત હૈ નહીં.

શું કહ્યું? વ્યવહારનય એટલે એક આત્મા સિવાય, કોઈપણ પરમાણુ સ્વદ્રવ્ય સિવાય, કોઈ પણ જીવ સિવાય, બીજા દ્રવ્ય ને બીજા ગુણને બીજી અવસ્થાથી બીજામાં કાંઈ થાય, એવા કથનો કારણ-કાર્યના આવે, એને મેળવીને કથન કરે એની માન્યતા રાખવી એ મિથ્યાત્વ છે. માટે તેથી તેનો ત્યાગ કરવો. “વળી નિશ્ચયનય સાચી દૃષ્ટિ નિશ્ચયનામ સાચી દૃષ્ટિ, સાચું જ્ઞાન તેને જ યથાવત્ નિરૂપણ કરે....” છે. જુઓ ‘તેને જ’. જે વ્યવહાર કહે છે તેને જ યથાવત્ નિરૂપણ કરે છે. વ્યવહાર કહે કે દિવ્યધ્વનિથી જ્ઞાન થાય, નિશ્ચય કહે કે થાય નહીં. વ્યવહાર કહે કે વેદના નરકમાં બહોત વેદના ભોગવે તો સમકિત થાય, નિશ્ચય કહે કે થાય નહીં. વ્યવહાર કહે કે ભગવાનના દર્શનથી સમકિત થાય, નિશ્ચય કહે કે આત્માથી થાય પરથી થાય નહીં. જુઓ ‘તેને’ શબ્દ વાપર્યો છે ને! તેને જ એટલે વ્યવહાર જેટલા કારણ કાર્ય એક દ્રવ્યના બીજા દ્રવ્યમાં અને એક પર્યાયને બીજી પર્યાયમાં એક ગુણને બીજા ગુણમાં. સમજાણું કાંઈ? જેટલા કથન કર્યા ઉપચારના બોલ હાલ્યા છે ભાઈ નવ બોલ એ આલાપ પદ્ધતિમાં. આલાપ પદ્ધતિમાં એ નવે બોલ અત્યારે હાલ્યા છે. દ્રવ્યમાં દ્રવ્યનો ઉપચાર, દ્રવ્યમાં ગુણનો, દ્રવ્યમાં પર્યાયનો, ગુણમાં દ્રવ્યનો, ગુણમાં ગુણનો, ગુણમાં પર્યાયનો,

પર્યાયમાં દ્રવ્યનો, પર્યાયમાં ગુણનો, પર્યાયમાં પર્યાયનો એવા નવ કથન આલાપ પદ્ધતિની અંદર મૂળપાઠે ચાલ્યા છે. એ બધા દાખલા. આ સ્ત્રી મારી, આ મકાન મારું, આ દેશ મારા એ બધાં કથનો ખોટા છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ પૈસા મારા, આ આબરૂ મારી, ધૂળેય તારી નથી એ તો પરની વસ્તુ છે. ફક્ત તારી પાસે એ જાતના પુણ્યનું નિમિત્ત અને તે સંગ દેખીને આના પૈસા, આનો દીકરો, આની દીકરી, આનો દેશ, આના લૂગડાં, આના દાગીના એમ વ્યવહારનય કહે છે. “તેને જ યથાવત્ નિશ્ચયનય પ્રરૂપે છે....” કે કોઈ કોઈનું છે નહીં. એ દીકરાનો બાપ નહિ, બાપનો દીકરો નહીં. લૂગડાં આત્માના નહીં. આત્માના લૂગડાં નહીં, લૂગડાં સમજતે હૈ ને ? કપડાં, ઝવેરાત, ચશ્મા. આ ચશ્મા આના વ્યવહારનય કહે, નિશ્ચય કહે કે નહિ એના નથી. ચશ્મા ચશ્માના છે. વ્યવહારનય કહે કે ચશ્માથી જ્ઞાન વિકાસ પામે આમ દેખાવામાં, નિશ્ચય કહે કે નહિ પોતાના કારણે આત્મા જાણે છે ચશ્માને કારણે જાણતો નથી. સમજાય છે કાંઈ ? બહુ ભાઈ જગતમાં ફેર ! આ શાસ્ત્રને બહાને પણ ઊંધે રસ્તે ચડી ગયા છે એનું આ કથન ચાલે છે. વ્યવહારનય જે વાત કરે છે, એક દ્રવ્ય ને બીજા દ્રવ્યનું, જેમ કે શરીરને સચેત કલ્પો. નિશ્ચય કહે છે કે નહિ શરીર સચેત નથી. એક ભાવને બીજાનો ભાવ. કર્મના કારણે વિકાર થાય એમ વ્યવહાર કહે, નિશ્ચય કહે કે નહીં. વિકાર... વિકાર પોતાથી થાય છે કર્મને કારણે થતો નથી. વ્યવહાર કહે કર્મને લઈને રજળ્યો અત્યાર સુધી, નિશ્ચય કહે કે નહિ પોતાની ભૂલને લઈને રજળ્યો. સમજમેં આયા ?

કલ વો આતી થી ને ! વો રાત્રિકો ચલા થા ને કર્મકા બોજા ભારે તમારે દુર્ગાદાસજી જરી વાત કરતા થા. ખબર હૈ કે નહીં ? ખબર હૈ, બરાબર ખબર હૈ ઓ આયી થી... ને રાત વાત પહેલે, કર્મકા બોજા એસા હૈ કે ઉતાર દો પ્રભુ. કાંઈક આવ્યું તું ખરું હવે કોઈ. એ તમારી ભક્તિમાં આવ્યું તું કાંઈ. કર્મકા જોરસે હમારે એસા હુઆ હૈ, એસી કોઈ આતી હૈ વાત તો ભક્તિમાં આવે છે એ શબ્દ ગાયન તે, આમાં દુર્ગાદાસજીએ જરી મારી સામું જોયું, મેં કીધું એ તો ચાલે એવી વાતું એવું કથન હાલે. સમજમેં આયા ? બપોરકો, દોપહરકો થા ને હેં ? ચાર બજેકી બાત, કોઈ આયી થી એમેં કર્મકે કારણે એસા બાત (શ્રોતા : ...) કર્મકા ભારોકા બોજા નહીં. આંહી રાત્રિકો આયા થા કર્મકા ભારે કા ભાર... કર્મકા ભારેકા ભાર. ભારકા વો આયા થા યાદ દોપહરકો આયા થા. (શ્રોતા : ...) રાતકો થા ઓ બસ, મને કે રાતકો ખબર હૈ. દૂસરે કંઈ પ્રશ્ન થા લક્ષ ત્યાં પણ વો ભી વ્યવહારકા કથન હૈ.

आत्मा उपर कर्मका बोजा है नहीं, पश आत्मामें कर्म जड निमित्त देभकर आत्मामें कर्म है ही नहीं, स्वयतुष्टयमें है ही नहीं. अपना आत्मा द्रव्य है, क्षेत्र उसका क्या कहते है अवगाहन! यौडाँ यौडाँ अपनी यौडाँ असंभ्य प्रदेश है. अपनी पर्याय अनंतगुणकी वर्तमानमें है अने गुण त्रिकाण है. अपनेमें आत्मा है उसमें कर्म नहि दूसरा द्रव्य नहीं. व्यवहारनय कहेते है के आत्मामें कर्म है, निश्चय कहेते हे के नहीं. व्यवहार कहेते है के ज्ञानावरणीसे ज्ञान रुकते है, निश्चय कहे छे के नहीं. समजय छे कांछ? व्यवहारनय कहते है के अंतराय कर्मसे आत्माका वीर्य रुका गया है, निश्चय कहते है नहीं. अपने कारणसे रुका है कर्मसे रुका है अे व्यवहारका कथन है. आडाडा! सुना नहीं, वात सांभणी नहीं. अेय अेम ने अेम यालो धर्म... धर्म... धर्म समजमें आया? व्यवहार कहते है के परकी हिंसा कर सकते है, निश्चय कहते है के परकी हिंसा कर सकते नहीं. अे निश्चय सत्य है, व्यवहार असत्य है. समजमें आया?

व्यवहार कहेते है के परकी दया पाणना रक्षा करना अैसा व्यवहारका कथन आया हो शास्त्रमें, निश्चय कहते है के अैसा है नहीं. परकी रक्षा त्रशकाण त्रशलोकमें आत्मा कर सकते नहीं. इक्त परकी रक्षा के काणमें जवका दयाका भाव निमित्त देभकर अैसा आरोपीत कथन आया है, अैसे मान ले के उसने दया पाणी, मिथ्यादृष्टि है. मिथ्यात्वका पाप सात व्यसनसे सात, व्यसनका पापसे, मिथ्यात्वका बडा पाप है. क्या कडा? सात व्यसन शिकार... उससे भी मिथ्यात्व है. उसमें देभो उसमें है अे छडी - छडा अध्यायमें है देभो नीये है नीये. वो निंदंतुके उपर १८८ पानुं, है? निंदंतुके उपर बीयमें "जैन धर्ममां तो अैसी आमनाय है पडेला भोटुं पाप छोडावी पछी नानुं पाप छोडाववामां आवे छे तेथी मिथ्यात्वने सात व्यसनादिथी पश भडान पाप ज़ाणी, है?... " शांतिभाँ! भले ल्यो पश शब्द तो अे ही है पाना ये ही है दूसरा कोँ भात नहीं. पाना ये ही है सब छपा है ने! ओ मिथ्याश्रद्धा व्यवहार कहेते है अैसा मानना मिथ्यात्व है "और मिथ्यात्वका पाप सात व्यसनादिसे शिकार, मांस, वैश्याका लंपटपशा वो पापसे भी भडान पाप ज़ाणी पडेला छोडाव्युं छे...." कडो समजमें आया?

पडेला छोडे माटे "जे पापना इणथी उरतो डोय तथा, पोताना आत्माने दुःखसमुद्रमां डुबाववा न ईच्छतो डोय ते जव आ मिथ्यात्व पापने अवश्य छोडो...." पडेली मिथ्याश्रद्धा जरूर छोडो. "निंदा प्रशंसादिका विचारथी शिथिल थनुं योग्य नथी...." अरे! आम करशुं तो दुनियामां गशाशे नहीं. मानशे नहीं आपणने, आपणे अेकला थँ

જશું, કોઈ આબરું આપણી છે એ ચાલી જશે, નિંદા પ્રશંસાની દરકાર છોડકર મિથ્યાત્વકા પાપ પહેલે છોડના. દુનિયાકી પ્રતિક્રિયા ક્યા હોગા ઉસકા લક્ષ કરના નહીં. સૌભાગ્યંદભાઈ ! સચ્ચી બાત હૈ? દેખો. યહાં બોલેગા એસા જો કરેગા તો આ એસા કોઈ શેઠિયા નહીં માનેગા. શેઠિયા પૈસા નહીં આપેગા, નોકરી નહિ કરેગા સત્ય બાત તો એસા દીકરા નહિ પરણેગા, લડકી લડકા નહિ પરણેગા, લગન હોગા કોઈ એકલા હોગા. દુનિયાકી દરકાર છોડકર ભગવાને કહા એસા વ્યવહારકી શ્રદ્ધા છોડકર નિશ્ચય કી યથાર્થ શ્રદ્ધા કરના. દુનિયાકી પ્રતિક્રિયા ક્યા હોગી? મેરી આ બાતસે દુનિયા ક્યા બોલેગી, મેરી કિતની આબરૂ રહેગી, કિતની આબરૂ ચલી જાયેગી ઈતની આબરૂ જામી હૈ પચાસ વર્ષસે તો એસે સત્ય કહેનેમેં એ યે નાશ હો ગયા વ્યવહારકા લોપ હો ગયા. વ્યવહાર એસા કહે કે હમારી દરકાર ગણતરી હોગી નહીં એસી દરકાર નહિ કરના. સમજમેં આયા ?

લ્યો, “નિશ્ચયનય જો વ્યવહારનય કહેતે હૈ વો રપદ તેને જ યથાર્થ નિરૂપણ (વ્યવહાર) કરતે હૈ....” આઠ કર્મસે રૂકા, નિશ્ચય કહે કે નહીં. આ તકરાર થઈ છઠી સાલમાં. અરે ભગવાન કહે છે, પરમ ઉપકારી, અનંત તીર્થકરો કહે કે આઠ કર્મને લઈને રઝખ્યો, કીધું જૂઠ બાત હૈ, અપની ભૂલસે રૂલા હૈ. અપની ભૂલસે રૂલા કર્મસે નહિ કર્મ તો પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્ય રૂલાવે પરકો એસી તીનકાલમેં તાકાત હૈ નહિ તથા “કોઈને કોઈમાં મેળવતો નથી....” એક વાત ઈ કીધી કે વ્યવહાર જે કહે છે તેને નિશ્ચય નકાર કરીને યથાવત્ જેવી વસ્તુની સ્થિતિ છે તે કહે છે. “કોઈને કોઈમાં મેળવતો નથી....” નિશ્ચય કોઈ કોઈનું કારણ આ કારણે આંહી કાર્ય થાય ને આ કારણે આંહી કાર્ય થાય એમ નિશ્ચયનય મેળવીને ભેળવીને વાત કરતો નથી. આ લકડી અંગુલીસે ઊંચી હો એસી બાત નિશ્ચયનય નહિ કરતે. વ્યવહારનય કહેતે હૈ કે અંગુલીસે તો ઊંચા હુઆ. કુંભાર થા તો ઘડા હુઆ વ્યવહારનય કહેતે હૈ, નિશ્ચયનય કહેતે હૈ ઘડા માટીસે હુઆ કુંભારસે હુઆ નહીં, એસા નિશ્ચયનય કહેતે હૈ સમજમેં આયા? ઓહોહો!

તમારે વાત આમાં ભીખાભાઈ! આમાં બધું ગુરુથી કાંઈક કૃપા થાય એ બધું ઊડી જાય છે લ્યો. અરે! અરે! આમાં શું કરવું આમાં માણસને? ઈ વ્યવહારના કથનો વિનયના હોય, પણ એમ માની બેસે કે એનાથી આમ થ્યું ને મારાથી ન્યાં (ત્યાં) પ્રભાવ પડયો. એક દ્રવ્યમાં બીજા દ્રવ્યનો પ્રભાવ પડે તો, પ્રભાવ ક્યા ચીજ હૈ? પ્રભાવ ક્યા ચીજ હૈ ઉસમેં ગઈ? કિસકા પ્રભાવ? રૂપચંદજી! કહેતે હો કે મહારાજકા બહોત પ્રભાવ પડતા હૈ એ લોકો એમ કહે એ તો કહ્યું ઉસકી યોગ્યતા હૈ તો નિમિત્ત કહેનેમેં આતા હૈ. પ્રભાવ

ફભાવકી બાત તો વ્યવહારકા કથન ચલતા હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : ...) પ્રભાવિત થયો એ તો બોલવામાં કથન છે. પ્રભાવિત તો એની યોગ્યતાથી થયેલ છે એની લાયકાતથી, સમજ્યો છે ત્યારે નિમિત્તથી પ્રભાવિત થ્યો એવું કથન ચાલે છે, એને નિશ્ચયનય યથાવત્ કહે છે, એનાથી પ્રભાવિત થયેલો નથી. સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : સોનગઢની ધૂન તો ઘણાને લાગી છે) કોઈને લાગતી નથી એ તો એની યોગ્યતાવાળાને લાગે છે. કહે છે ખરા, આ સોનગઢની ગંધ આવી જાય, માણસ આમ જાય. આહાહા!

હીરાભાઈ આવ્યા'તાને આંહી જ્યારે તમારા ભાઈ છોટાભાઈ હીરાચંદજી તો આયે થે ને તો પછી આંહીથી લે ગયા થોડી બાત તો છાપામાં આવ્યા'તા, સોનગઢકી ગંધ લેકર આયે હૈ એસા છાપામેં આયા થા. અરે ભૈયા! વો તો ઉસકી બુદ્ધિમેં વો બાત જરા જચી હોય ઉસકી ગંધ હૈ, પરકી ગંધ કોઈમેં આતી નહીં. વ્યવહારકા કથન ચલે તો એસા માન લે. “નિશ્ચયનય વ્યવહાર જો કહેતે હૈ ઉસકો હી યથાવત્ કહેતે હૈ. કોઈમાં કોઈને ભેળવતો નથી ભેળવતો નથી....” આ કારણથી આંહી કાર્ય થાય એવા કથન વ્યવહારના ઘણાં આવે. સમજાણું? પણ એ વાત નિશ્ચયનય કહે છે કે ‘એમ નથી’. પોતાને જ કારણે કાર્ય થયું છે. દ્રવ્યને કારણે કાર્ય થાય, પર્યાયનું કાર્ય પર્યાયમાં થાય, પર્યાયનું કાર્ય પર્યાયથી થાય, બહુ તો પર્યાયનું કાર્ય દ્રવ્યથી થાય એટલી વાત કરે પણ પરથી પર્યાયનું કાર્ય થાય એમ નિશ્ચયનય કહેતો નથી. નિશ્ચયનય તો યથાવત્ જેવી વસ્તુની સ્થિતિ સ્વતંત્ર ...

વ્યવહાર કહે કે ધર્માસ્તિકાયના અભાવે સિદ્ધ ઉપર જઈ શક્તા નથી, નિશ્ચય યથાવત્ કહે કે અપની યોગ્યતાસે ઈતની હૈ તો ત્યાં રહતે હૈ. બડી તકરાર ધર્માસ્તિકાયકા અભાવ હૈ તો ઉપર જાતે નહીં સિદ્ધ ભગવાન ઉપર. સિદ્ધ ભગવાનને પણ એણે રોક્યા. વળી પાછી ક્યાં વાત કરે છે (શ્રોતા : ...) કે ઓ દૂસરી બાત કરતે હૈ કે એટલી જ શક્તિ મર્યાદિત ઠરાવે છે એને. એમ કે ત્યાં સુધી રહેવું એવી મર્યાદા પણ મર્યાદિત શક્તિ હોય નહિ એની અનંત શક્તિ છે અમર્યાદિત. જેટલી ખીલી હોય એટલી અમર્યાદિત હોય, માટે જાવાની શક્તિ તો છે પણ ધર્માસ્તિ નથી માટે જતા નથી, ‘એમ નથી’. એની શક્તિની અપરિમિતતાની હદ જ એટલી ત્યાં રહેવાની છે, એથી શક્તિ ઓછી છે એમ આરોપ દેવો એ વસ્તુની સ્થિતિમાં છે નહીં. ઈ કહે છે એમાં લખ્યું છે ખૂબ આવી ગયું. જુઓ સિદ્ધકી પર્યાયમેં અનંત મહત્તા અનંત બેહદ શક્તિઓ દ્રવ્યકી અનંત શક્તિઓ સબ હૈ ઓ શક્તિ ત્યાં આગળ નહિ જઈ શક્તે હૈ, એસી યોગ્યતા માનતે હૈ તો અનંતકો મર્યાદામેં લા દિયા.

આહાહા! બાબુભાઈ! ભગવાન, તેરે ભૂલ નિકાલના પડેગા હોં! નહીંતર ભગવાન નહિ ભાસેગા. આહાહા! તેથી શું કહે છે કે નિશ્ચયનય જે વસ્તુનું સ્વરૂપ સ્વયં સિદ્ધ સ્વતંત્ર છે. દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, ગુણ એટલે શક્તિ, પર્યાય એટલે દશા પોતાને કારણે સ્વતંત્ર છે, પરને કારણે પર સ્વતંત્ર છે એમ યથાવત્ નિશ્ચયનય કહે છે. એ કોઈને કોઈમાં ભેળવીને આને કારણે આંહી થયું ને આને કારણે આહીં! એ વાત કરતો નથી, નિશ્ચયનય કરતો નથી. “એવા જ શ્રદ્ધાનથી સમકિત થાય છે. એવા જ શ્રદ્ધાનથી સમકિત થાય....” ઓલા વ્યવહારમાં કીધું કે એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ થાય છે. વ્યવહારનયની શ્રદ્ધા કરવાથી મિથ્યાત્વ થાય છે, ત્યારે નિશ્ચયનય જેથી યથાર્થ કહ્યું એવી શ્રદ્ધાથી તેને સમકિત થાય છે. કહો નેમચંદભાઈ! આટલા તો કથન સ્પષ્ટ પડ્યા હૈ, હિંદી ભાષામાં હૈ. અભી તો ગુજરાતી હો ગયા. બહોત પુસ્તક હો ગયા. અભી તીનહજાર છાપના હૈ નયા. આહાહા! એસા સત્ય! એકવાર સાંભળીને ઉસકી શ્રદ્ધા રૂચિ તો કરો કે ઓ બાત તો એસી હૈ.

દૂસરી બાત, પરકે કારણસે પરમેં હો, ને પરકે કારણસે પરમેં કુછ ફેરફાર હો. પાણીમેં આઈસકીમ આયા તો પાણી ઠંડા હુઆ એસા વ્યવહારનય કહતે હૈ, નિશ્ચય કહતે હૈ અપની પર્યાય ઠંડી હોને કે કારણ ઠંડા હુઆ. અગ્નિસે પાણી ઉષ્ણ હુઆ વ્યવહારનય કહેતે હૈ અન્યથા કારણ કાર્ય કહતે હૈ, નિશ્ચયનય કહતે હૈ કે અપની ઉષ્ણ પર્યાયકો પલટકર ઠંડી પર્યાય અપના સ્પર્શગુણકી પર્યાયકે કારણ ઠંડા પાણી ઠંડામેંસે ઉષ્ણ હુઆ. ઠંડી પર્યાયકા વ્યય કર ઉષ્ણ હુઆ. અગ્નિસે ઉષ્ણ હુઆ ઓ વ્યવહારકા કથન એસે માન લે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

(શ્રોતા : અકાલમૃત્યુ) અકાલમૃત્યુ નિમિત્તસે કથન હૈ. ભગવાને દેખા હૈ કે ઓ સમયમેં મૃત્યુ હોગા નિશ્ચયસે, પણ વો પરમાણુકી જાત એસી થી સંક્રમણ હોકર વો હી સમયમેં છૂટનેકી તૈયારી હૈ, ઉસકો અકાલ મૃત્યુ નિમિત્તસે કહા હૈ, નિશ્ચયસે અકાલમૃત્યુ હૈ નહીં. ભગવાનકા જ્ઞાનમેં દેખા કે ઓ સમયમેં દેહ છૂટ જાયેગા, કર્મ છૂટ જાયેગા, આત્મા ઓ સબ દેખા હૈ એસા હોતા હૈ. દેખા કે કારણસે હોતા હૈ એસા નહીં. હોતા તો અપને કારણસે, પણ અપની પર્યાયમેં જબ છૂટનેકા કાળ હૈ તબ છૂટેગા. અલ્પકાળ ૧૦૦કા આયુષ્ય લાયા ઓર ૪પમેં મર જાય વો વ્યવહારકા કથન હૈ એસા માન લે દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ.

(શ્રોતા : ...) ધૂળમેં અસર કરતે નહીં. ક્યા કહેતે હૈ! સ્થૂળ પૈસો અડધો પૈસો એમ ઠીક. આહાહા! પૈસો અડધો પૈસો તો કામ કરે, એક પા પાઈ નહીં. પરમેં પા પાઈ ભી અસર કરે એમ માનના મૂંઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ પાગલ હો ગયા હૈ. જૈન ધર્મકા સમજનેવાલા

નહીં. પાગલ હો ગયા હૈ એસા કહેતે હૈ. મુલચંદભાઈ સમજમેં આયા? આહાહા! “લ્યો માટે તેનું શ્રદ્ધાન કરવું....” જેટલા સ્વદ્રવ્યના સ્વતંત્ર કથન હોય, સ્વવસ્તુ, સ્વશક્તિ, સ્વપર્યાય વિકારી કે અવિકારી પરવસ્તુ, પરગુણ ને પરની પર્યાય સ્વતંત્ર છે એવા જે કથન કર્યા હોય તેને તેમ શ્રદ્ધવું અને તેથી સમકિત થાય છે, માટે તેનું શ્રદ્ધાન... નિશ્ચયનું શ્રદ્ધાન કરવું ને વ્યવહારની શ્રદ્ધા, “છે....” એમ જાણીને શ્રદ્ધા છોડવી. સમજાણું કાંઈ?

ત્યારે પ્રશ્ન ઉઠયો, શિષ્યને પ્રશ્ન ઉઠયો હવે બહુ મહારાજ તમે તો બધું કાઢી નાંખ્યું... કાઢી નાંખ્યું . તો શાસ્ત્રમાં બે નય હાલી એનું શું કરવું? દેખો “પ્રશ્ન, જો એમ છે તો જિનમાર્ગમાં બંને નયોનું ગ્રહણ કરવું કહ્યું છે તેનું શું કારણ?...” આ શાસ્ત્રમાં બંને નયને આદરવા જાણવા યોગ્ય ગ્રહણ કીધી છે. એ ગ્રહણનો અર્થ સમજતો નથી. બંને નયને વ્યવહાર ગ્રહણ કરવો... વ્યવહાર ગ્રહણ કરવો, નિશ્ચય ગ્રહણ કરવું શાસ્ત્રમાં બહુ આવે છે શિષ્ય કહે છે. “જિનમાર્ગમાં બંને નયોનું ગ્રહણ કરવું કહ્યું....” જો આ ગ્રહણ ઉપર વજન છે આંહી. “તેનું શું કારણ? આ જિનમાર્ગમાં કોઈ ઠેકાણે તો નિશ્ચયનયની મુખ્યતાથી જ વ્યાખ્યાન છે....” સાંભળજો. જૈનમાર્ગમાં કોઈ ઠેકાણે સત્ય વાત દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયની અપનેસે હોતા હૈ, એસા નિશ્ચયકા કથન મુખ્યતા સહિત વ્યાખ્યાન હૈ. “તેને તો ‘સત્યાર્થ છે એમ જ’ માનવું....” નિશ્ચયનું કથન હોય કે આત્માની પર્યાય આત્માથી થાય, જડની પર્યાય જડથી થાય આના કારણે આંહી થાય. એ નથી એમ જ્યાં નિશ્ચયનું કથન કર્યું હોય મુખ્યતાથી “એને ‘સત્યાર્થ એમ જ છે’ એમ જાણવું....” નિશ્ચયના કથનો સાચા છે, એમ જ છે, એમ જાણવું.

“કોઈ ઠેકાણે વ્યવહારનયની મુખ્યતા સહિત વ્યાખ્યાન છે....” જુઓ એ તો વ્યવહારનયની મુખ્યતા સહિત વ્યાખ્યાન છે. જ્ઞાનાવરણીથી જ્ઞાન રોકાય, નિમિત્તથી આ સમકિત થાય એ તો વ્યવહારનયની મુખ્યતા સહિત વ્યાખ્યાન છે. જુઓ મુખ્યતા તો લીધી આંહી. “તેને ‘એમ નથી....’ વ્યવહાર કહે છે ‘એમ નથી’. પણ નિમિત્ત આદિની અપેક્ષાએ આ ઉપચાર કર્યો છે....” નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા સમકિત કાળે નિમિત્ત કોણ હતું, શ્રવણ કોનું હતું, મૂર્તિ કોણ હતી એટલું નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા, વ્યવહારે વાત કહી છે. વ્યવહારની મુખ્યતાથી, પણ એનાથી થયું છે એમ માનવું નહીં. નિમિત્ત આદિ પ્રયોજન જોડ્યું હોય ને એક દેખાય કે આજ વસ્તુ હતી ને આંહી કાર્ય થયું. એ આદિની અપેક્ષાએ આ ઉપચાર કર્યો છે. જુઓ આંહી તો ઉપચાર કહ્યો, નિમિત્તને ઉપચાર કહ્યો. “નિમિત્ત આદિની અપેક્ષાએ ઉપચાર કહ્યો છે એમ જાણવું....”

નિશ્ચયનાં સાચા, એક એક દ્રવ્યના એક એક પદાર્થના સ્વયં સ્વતંત્ર શક્તિ અવસ્થાનું જ્યાં વર્ણન હોય ત્યાં તેને સાચું જાણવું, પણ વ્યવહારના કથન એકબીજામાં ભેળવીને હોય ત્યાં 'એમ નથી' એ ખોટી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? 'એમ નથી' જોયું? વ્યવહાર કહે છે 'એમ નથી', લ્યો. નિશ્ચય કહે છે 'એમ છે'. હવે ઈ શાસ્ત્રના અર્થ કરવાની પદ્ધતિને ન જાણે અને તકરારું કરે, જુઓ, આમ તો ટોડરમલે કહ્યું છે આપ્તના વાક્યમાં ક્યાં છે? આપ્તના વાક્ય શું છે? છે એમ થાય છે, નિશ્ચય કહે છે કે યુક્તમ્ એના ઉપરથી તો આ વાત ચાલે છે બધી જે છે સમજાણું? (શ્રોતા : કુંદકુંદઆચાર્યની મૂળ ગાથા) મૂળ ગાથા આપી છે મોક્ષપાહુડની. કે ભાઈ, ભગવાન તો એમ કહે છે કુંદકુંદઆચાર્ય મોક્ષ અધિકારમાં, કે કેટલા વ્યવહારના મોક્ષમાર્ગ રાગને મોક્ષમાર્ગ કહ્યા હોય, દયા દાન ને મોક્ષમાર્ગ કહ્યો હોય એ મોક્ષમાર્ગની અંતરદશા નિશ્ચય થાય, એમાં નિમિત્ત દેખીને કહ્યું છે. પણ એનાથી થાય એમ કહ્યું એ, એમ નથી. એ વ્યવહારથી નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ થાય એમ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

વ્યવહારથી મોક્ષમાર્ગ થાય 'એમ નથી' એમ જાણવું, જ્યાં 'છે' લખ્યું છે 'ત્યાં નથી' એમ માનવું. વ્યવહારનય કહે છે કે સર્વત્રાધ્યવસાનમેવમખિલં ત્યાચ્ચં યદુક્તં એમ નથી. 'છે' માં 'નથી' લગાડી દેવું. જેટલા કથન શાસ્ત્રમાં વ્યવહારના આવે, વ્યવહાર શબ્દે, સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય પરાશ્રિત વ્યવહાર. એક તત્ત્વને પરના આશ્રયના કથન ચાલે, આણે આની સેવા કરી, આણે આનું આમ કર્યું તો આને સારું થ્યું. દવા કરી તો રોગ મટયો આણે બહુ ઉપચાર... એ બધા કથનો નિમિત્તના છે, એ 'એમ નથી'. તેની પર્યાય તે કાળે તે રીતે થવાની ને થઈ તે સાચી વાત યથાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે જગતની હારે ભાઈ! મેળ આમાં ખાય એવું ન મળે હોં જગતની હારે. જુઓ! આ અધિકાર મહાન માખણ છે. આ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશકનો સાતમો અધ્યાય વો માખણ હૈ ઉસમેં ભી આ અધિકાર. સારમાં સાર. નિશ્ચય વ્યવહારનો વિવેક શું છે એને બતાવે છે. વ્યવહાર તો થોડું છળ દેખીને પાઘરો ઘોડો થઈ જાય જરીક. જરી નિમિત્ત દેખ્યું કાંઈ, વિકાર થ્યો એમ નિમિત્ત દેખ્યું હાં એનાથી થ્યું. સમજાણું કાંઈ?

શરીરને અને આત્માને આમ સંબંધ દેખી નિમિત્તનું સંબંધ દેખી, હા એ શરીર આત્માનું છે હોં. શરીર જીવનું છે હોં એમ વ્યવહાર ઘોડો થઈ જાય પાહું. (શ્રોતા : ભીંતને શરીર હોય?) ભીંતને શરીર છે પરમાણું એમાં શું છે પણ! એના ઔદારિક શરીરના પરમાણું બીજી જાતના પરિણમ્યા છે અત્યારે. સમજાણું કાંઈ? એ નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ

દેખી, શરીરની પર્યાય શરીરને કારણે, આત્માની પર્યાય આત્માને કારણે ફક્ત બેનો નિમિત્ત સંબંધ દેખી વ્યવહારનય ઘોડો થઈ ગ્યો. એય આત્માને કારણે શરીર હાલે... શરીર હાલે એટલે આત્માને હાલવું પડે એ માન્યતા તદ્દન જૂઠી છે. સમજાણું કાંઈ? “નિમિત્ત આદિની અપેક્ષાએ....” નિમિત્ત ઉપચાર વ્યવહાર “ઉપચાર કર્યો એમ જાણવું....” અને “એ પ્રમાણે જાણવાનું નામ જ બંને નયોનું ગ્રહણ છે....” જાણવાનું નામ ગ્રહણ છે. વ્યવહારને અંગીકાર કરવો નિશ્ચયને અંગીકાર કરવો એમ ગ્રહણ શબ્દનો અર્થ છે નહીં. એ પ્રમાણે... એ પ્રમાણે જાણવું એટલે? નિશ્ચયનયે મુખ્યતાથી જ્યાં કથન હોય નિશ્ચયનું તે યથાવત્ છે એમ જાણવું.

વ્યવહારનું કથન હોય ત્યાં ‘એમ છે નહિ’ “એમ જાણવાનું નામ જ....” નામ જ “બંને નયોનું ગ્રહણ છે....” બંને નયોનું જાણવું એનું નામ ગ્રહણ છે, પણ નિશ્ચય પણ આદરણીય ને વ્યવહાર પણ આદરણીય એ વાત ભગવાને એમ ત્રણકાળ, ત્રણલોકમાં કહી નથી. લ્યો વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે એ વાત સિદ્ધ કરી દીધી. સમજાણું કાંઈ? જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. આત્મા પોતાને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સ્વને આશ્રયે પામે તેમાં રાગાદિની મંદતા હોય, ભક્તિ, પૂજા, દાન, દયા હોય, તો એને જાણવા લાયક કહ્યું છે, એ વ્યવહારને ગ્રહણ કરજે એટલે કે જાણજે કે વ્યવહાર છે. જાણજે એમ કહ્યું છે. ગ્રહણ કરજે એટલે આદરણીય છે એમ ભગવાને વ્યવહારનયને આદરણીય ક્યાંય કહી નથી. કથન શૈલીમાં એ આવે, વસ્તુના સ્વરૂપમાં એમ છે નહીં. સમજાણું? “એ પ્રમાણે જાણવાનું નામ જ બંને નયોનું ગ્રહણ છે પણ બંને નયોના વ્યાખ્યાનને સમાન સત્યાર્થ જાણી....” દેખો એ નિશ્ચયના લખાણ સ્વતત્ત્વ આશ્રયે હોય એ સાચાં, અને પરથી કહ્યાં હોય પરમાં એના એ સાચાં, “એમ સમાન જાણી, સત્યાર્થ જાણી, ‘આ પ્રમાણે પણ છે ને આ પ્રમાણે પણ છે....” ભઈ કર્મથી આત્મા રોકાય વિકાર થાય ને આત્માથીય થાય બેય વાત લ્યો, કે બે વાત હોઈ શકે નહીં.

બે વાત એટલે કે આંહી છે નિમિત્ત એનું જ્ઞાન કરતાં અનેકાંત છે. એનાથી થયું નથી એનું નામ અનેકાંત છે. કર્મથી વિકાર થયો નથી, આત્માથી થયો છે એનું નામ અનેકાંત. અસ્તિ ને નાસ્તિનું નામ અનેકાંત છે આનાથી થાય અને આનાથી થાય ત્યાં અનેકાંત ક્યાં રહ્યો? એ તો ફૂદડીવાદ થ્યો. બે દ્રવ્યની એકતા થઈ. સમજાણું? શાસ્ત્રમાં બંને નયોના વ્યાખ્યાનને સમાન ને સાચાં છે એ પ્રમાણે પણ નિશ્ચયથી છે, ને વ્યવહારથી પણ છે, “એવા ભ્રમરૂપ પ્રવર્તવાથી તો બંને નયો....” જાણવા યોગ્ય, પણ “ગ્રહણ કરવા કહ્યા

નથી....” એ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય આ રીતે તો કહ્યા નથી. જુઓ આ વાત અત્યારે ઘણો ફેરફાર માગે છે. લોકો નયને નામે અને શાસ્ત્રમાં લખાણ આવે. આ લખ્યું! કઈ નયનું કથન? વ્યવહાર કે નિશ્ચય? વ્યવહારનું કથન નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા, પરમાર્થ વાત વ્યવહાર કરતો નથી. એમ ન જાણે તો તેને બેય સાચા, બેય નિશ્ચય ને વ્યવહાર આદરણીય, તો એ મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે ને ભ્રમણામાં જાય છે.

વિશેષ કહેશે...

॥ પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ ॥